

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ποιητές της Θεσσαλονίκης. Μανόλης Αναγνωστάκης (1925-2005)

ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Μιχ. Γ. Μπακογιάννης, Λέκτορας
Τμήμα Φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μαθήματα 7ο – 13ο

Μανόλης Αναγνωστάκης: Ποιητική

Περιεχόμενα ενότητας

- Βιογραφικά.
- Εργογραφικά.
- Αφιετηρίες και εξέλιξη ποίησης και ποιητικής.
- Ειδικότερα ζητήματα.
- Λοιπό έργο.
- Συμπεράσματα.
- Η υποδοχή.

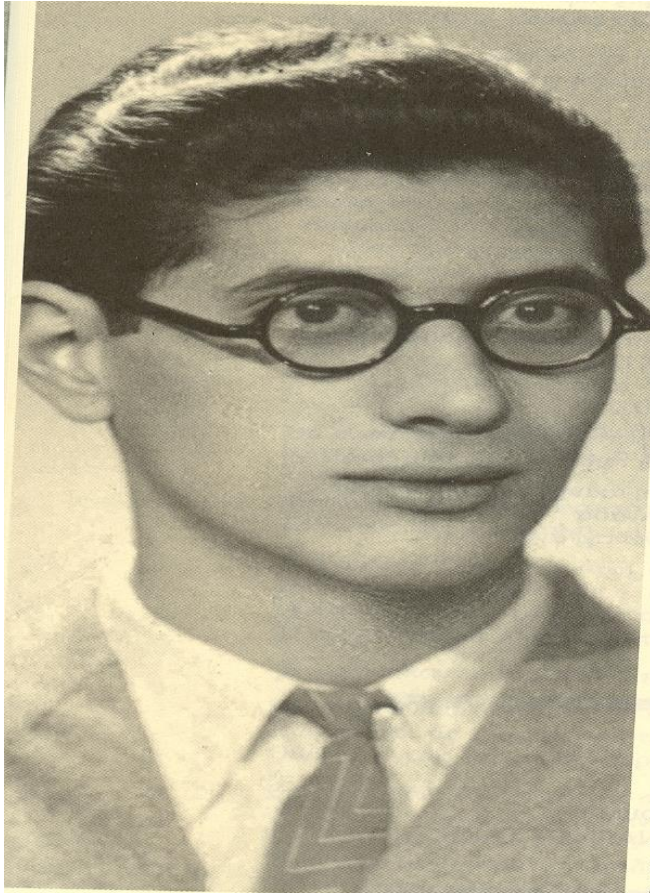
Σκοποί ενότητας

- Να παρουσιαστούν βασικοί σταθμοί της βιογραφίας και της εργογραφίας του ποιητή.
- Να αναλυθούν οι αφετηρίες και η εξέλιξη της ποίησης και ποιητικής του.
- Να εξεταστούν ειδικότερα ζητήματα της ποιητικής του Μανόλη Αναγνωστάκη.
- Να καταγραφούν κύρια συμπεράσματα.
- Να σχολιαστεί η κριτική υποδοχή του έργου του.

Μανόλης Αναγνωστάκης

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ο νεαρός Μανόλης Αναγνωστάκης

- Καταγωγή από την **Κρήτη**.
- Σπουδές **Ιατρικής** στη Θεσσαλονίκη.
- Πολυτάραχη **σχέση με τις ιδέες της Αριστεράς**. Φυλάκιση εις διπλούν (1943, 1948).
- **Ενεργός πολιτική δράση**. Υποψήφιος βουλευτής με το Κ.Κ.Ε. εσωτερικού (1974, 1977).
- Για περισσότερα βλ. [εδώ](#).

Μανόλης Αναγνωστάκης

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΚΑ

- Ποιητικό έργο (3 βιβλία):
  - Η συγκεντρωτική έκδοση Τα ποιήματα (1941-1971).
  - Το Περιθώριο '68-'69 (1985).
  - ΤΟ Υ.Γ. (1983 – εκτός εμπορίου, 1992).
- Ο συγκεντρωτικός τόμος περιλαμβάνει τις εξής 8 συλλογές:
  - Εποχές (20 ποιήματα, γραμμένα από το 1941 έως το 1944).
  - Εποχές 2 (8 αριθμημένα ποιήματα που γράφτηκαν στη διετία 1946-1948).
  - Παρενθέσεις (μικρή σειρά 5 ποιημάτων).
  - Εποχές 3 (12 ποιήματα, γραμμένα στα έτη 1949-1951).
  - Η Συνέχεια (10 ποιήματα, γραμμένα στη διετία 1953-1954).
  - Η Συνέχεια 2 (5 ποιήματα, γραμμένα το 1955).
  - Η Συνέχεια 3 (19 ποιήματα).
  - Ο Στόχος (13 ποιήματα, τα περισσότερα στην ομαδική έκδοση Δεκαοχτώ Κείμενα, 1970).

Μανόλης Αναγνωστάκης

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΚΑ

- Η προσφορά του ως κριτικού και στοχαστή:
  - Αρχισυντάκτης του φοιτητικού περιοδικού της Θεσσαλονίκης Ξεκίνημα (όργανο του Εκπολιτιστικού Ομίλου Πανεπιστημίου, 1944).
  - Εκδότης και Διευθυντής του περιοδικού Κριτική (1959-1961).
  - Μέλος της εκδοτικής ομάδας των συλλογικών εκδόσεων Δεκαοχτώ Κείμενα (Αθήνα, 1970), Νέα Κείμενα (Αθήνα, 1970) και του περιοδικού Η Συνέχεια (Αθήνα, 1973).
  - Τα κριτικά και δοκιμιακά κείμενά του σε 3 βιβλία (Υπέρ και κατά, 1965, Αντιδογματικά 1946-1977, 1978 και Τα Συμπληρωματικά, 1985). Κεντρικά θέματα: η σχέση της τέχνης και των πνευματικών ανθρώπων με την πολιτική, η χειραφέτηση της ανανεωτικής αριστεράς από τις αγκυλώσεις της κομμουνιστικής αριστεράς, πνευματική και εκδοτική επικαιρότητα.
  - Ο Μανούσος Φάσης (1987): Παρωδία του δοκιμιακού είδους, σάτιρα, θέσεις του Αναγνωστάκη περί ποίησης και κριτικής.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Μελέτες για το έργο του (επιλογή)

- 1974: Στέφανος [Μπεκατώρος](#), Μανόλης Αναγνωστάκης. Η Εποχή και το Πρόσωπο. [Συσχετισμός του ποιητικού έργου με τα ιστορικά συμφραζόμενα.]
- 1976: Δ. Ν. [Μαρωνίτης](#), Ποιητική και πολιτική ηθική. Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά. Αλεξάνδρου – Αναγνωστάκης – Πατρίκιος. [Η λειτουργία του χρόνου στις δύο κύριες ποιητικές ενότητες, στις Εποχές και στις Συνέχειες.]
- 1989: Σάββας [Παύλου](#), Ο ποιητής Μανούσος Φάσσης λίβελλος εναντίον Μανόλη Αναγνωστάκη.
- 1992: Άννα [Τζούμα](#), Ο Χρόνος. Ο Λόγος. Η ποιητική δοκιμασία του Μανόλη Αναγνωστάκη· μια οπτική. [Πώς το έργο συνδιαλέγεται με την εποχή του.]

Μανόλης Αναγνωστάκης

Μελέτες για το έργο του (επιλογή)

- 1994: Ειρήνη [Παπαδάκη](#), Πίνακας λέξεων των ποιημάτων του Μανόλη Αναγνωστάκη, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία.
- 1995: Vincenzo [Orsina](#), Ο Στόχος και η σιωπή: Εισαγωγή στην ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη.
- 1996: Νάσος [Βαγενάς](#) (επιλογή), Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα.
- 1998: Παν. [Μουλλάς](#), Τρία κείμενα για τον Μανόλη Αναγνωστάκη. [Εξετάζονται ουσιώδη συστατικά της ποιητικής του, όπως ο χρόνος και ο χώρος.]
- 1999: Γιάννης [Πιπίνης](#), Μανόλης Αναγνωστάκης. Ένας φανατικός πεζοπότης της ποίησης. [Συναγωγή άρθρων, με επίκεντρο την ποιητική του Μανόλη Αναγνωστάκη.]
- 2001: Ξ. Α. [Κοκόλης](#), «Σε τι βοηθά λοιπόν...» η ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη. Μελέτες και σημειώματα.

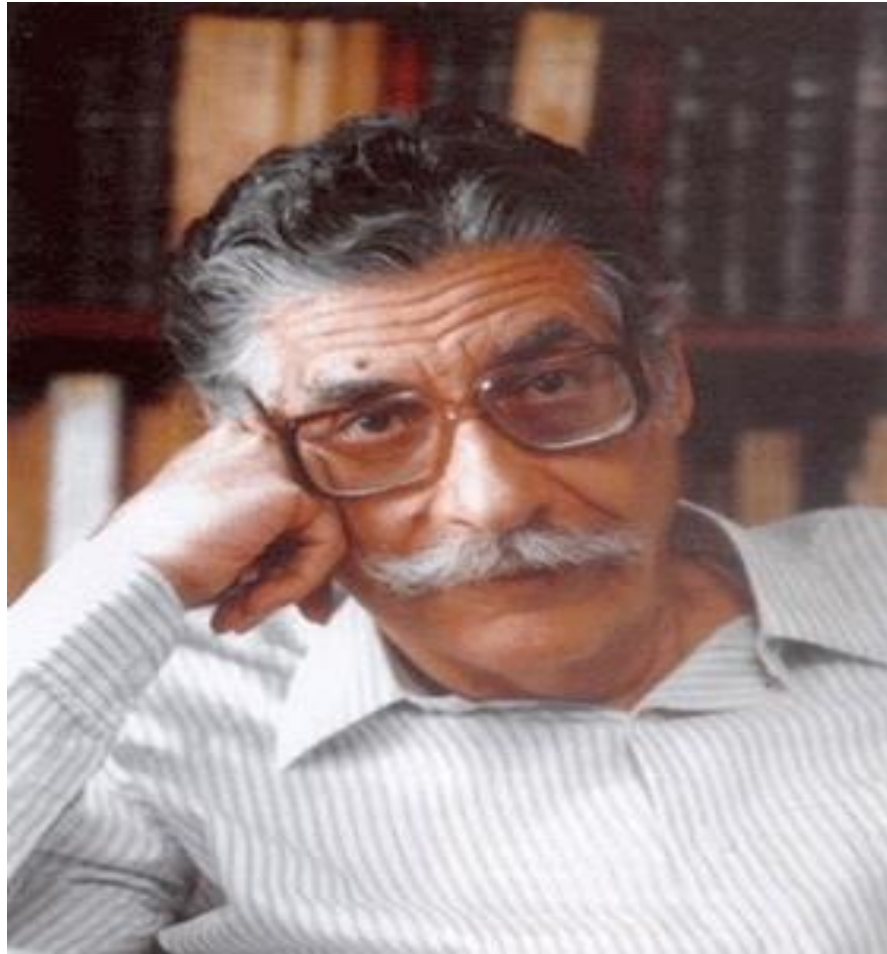
Μανόλης Αναγνωστάκης

Μελέτες για το έργο του (επιλογή)

- 2004: Αλέξ. [Αργυρίου](#), Μανόλης Αναγνωστάκης. Νοούμενα και υπονοούμενα της ποίησής του. [Έμφαση στον πολιτικό χαρακτήρα της ποίησης και του κριτικού του έργου.]
- 2004: Μιχ. Γ. [Μπακογιάννης](#), Το περιοδικό Κριτική (1959-1961). [Εξετάζεται η πολύπλευρη προσφορά του περιοδικού.]
- 2007: Γιάννης [Δάλλας](#), Μανόλης Αναγνωστάκης. Ποίηση και ιδεολογία.
- ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ (Επιλογή):
  - 1989 και 2005: Εντευκτήριο.
  - 1993: Αντί.
  - 1995: Ελί-τροχος.
  - 2000: Νέο Επίπεδο.
  - 2005: Η λέξη.
  - 2005: Φιλολογος.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Ο ποιητής και κριτικός

Νεοελληνική Γραμματεία. Υποχρεωτικά Κείμενα. Μ. Αναγνωστάκης, Ποιήματα

Τμήμα Φιλολογίας

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Δύο κύριες ποιητικές συνθέσεις: Εποχές και Η Συνέχεια
  - Οι δύο τίτλοι επανέρχονται σε τρεις συλλογές εκάστη, και μάλιστα αριθμημένες, με σημασιολογική αντιστοιχία στο ιστορικό, πολιτικό και ιδεολογικό περιβάλλον υπό το οποίο δημιουργήθηκαν.
- Σχολιασμός τίτλων:
  - Εποχές: η ιδιαιτερότητα και ο συνεχόμενος/μόνιμος/επαναληπτικός χαρακτήρας τής εποχής, παρά τη χρονική απόσταση.
  - Συνέχειες: Ποιητική προέκταση των Εποχών.
  - Ο Στόχος: Πράξη – λόγος και εξουσία.
- Ποίηση-χρονικό, ατομική (προσωπική) και συλλογική ιστορική συνείδηση. ([Μουλλάς, 1998](#)).
- Οι 4 πρώτες συλλογές κυκλοφόρησαν, μετά από επιλογή του ίδιου, εκτός εμπορίου, λόγω του [πιεστικού ιδεολογικού κλίματος](#).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Για την επιλογή του να κυκλοφορήσουν εκτός εμπορίου τα ποιήματα των πρώτων Εποχών (1945) σημειώνει:

Δεν ήταν εναρμονισμένο, σύμφωνο, το περιεχόμενο της ποιητικής συλλογής –ή τουλάχιστον το μεγαλύτερο μέρος της– με την αντίληψη που επικρατούσε τότε για το τι είναι η ποίηση και τι προορισμό έχει. Εννοώ, δηλαδή, αυτά που πιστεύαμε τότε, μάλλον, που κυκλοφορούσαν γενικότερα στο κλίμα της εποχής, ότι η ποίηση πρέπει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα του λαού, να υμνεί τα κατορθώματα της εθνικής αντίστασης, να είναι στρατευμένη, κλπ. Μέσα στα δικά μου ποιήματα δεν υπήρχε ούτε η λέξη αντάρτης, ούτε η λέξη αντίσταση, ούτε η λέξη κατοχή, ούτε η λέξη φασισμός. Εγώ όμως από την άλλη μεριά, ήμουν πολιτικά στρατευμένος και ήμουν ένα στέλεχος του φοιτητικού κινήματος γνωστό σ' ένα κύκλο.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Εποχές (1945): Με το βλέμμα (;) στην Ιστορία
  - Πρώτα 8 ποιήματα: η έννοια του χρόνου, μοτίβα του συμβολισμού και ελληνικού μετασυμβολισμού (το αστικό τοπίο, η μνήμη και η νύχτα, η εσωτερική αναζήτηση, η αίσθηση της απουσίας, η αποστροφή του τέλους για συντροφικότητα και η πρόθεση της θυσίας). [«Αναζήτηση»](#) (2000: 22).
  - Επόμενα 7 ποιήματα: Δεν ανιχνεύεται ορατή κοινωνική, ιστορική αναφορικότητα. [«Πέντε μικρά θέματα. I»](#) (2000: 26).
  - Τελευταία 5 ποιήματα: Αναμέτρηση με ιστορικά γεγονότα.
    - [«Χάρης 1944»](#) (2000: 37). Ο ποιητής διαβάσει το ποίημα ([Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#)).
    - [«Ο Πόλεμος»](#) (2000: 35): ποίημα ποιητικής (ύφος πεζολογικό, καθημερινού λόγου, αποστροφές προς έναν εννοούμενο αποδέκτη, σαρκαστική συμπαρατάξη αντιθετικών διαθέσεων, απόδοση της εποχής με εικόνες φρίκης, ακριβείς τοπογραφικοί προσδιορισμοί, αίσθηση μιας προσδοκίας).
- Ο Αναγνωστάκης των πρώτων Εποχών συνομιλεί με τον γαλλικό συμβολισμό και τον ελληνικό μετασυμβολισμό, αλλά παρακολουθεί και την ποίηση του Σεφέρη που στοχάζεται.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

Η αφετηρία του ως κριτικού (1944, περ. Ξεκίνημα):

- Το 1944 ξεκινά η δραστηριοποίησή του [ως κριτικού](#), την οποία επρόκειτο να καλλιεργήσει για 40 περίπου χρόνια, μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980.
- Η κριτική παραγωγή του Αναγνωστάκη ξεκινά με τις 5 βιβλιοκρισίες του 1944 και εκκινεί από τη σχέση της τέχνης με την κοινωνία.
- Η πρώτη, χρονολογικά, βιβλιοκρισία του που θίγει αυτή τη διασύνδεση αφορά το ποίημα του Γκάτσου Αμοργός (1944).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Πώς αντιλαμβάνονταν ο Αναγνωστάκης την άσκηση του κριτικού λόγου; Ο ίδιος καταθέτει τα εξής (1985):

Οπωσδήποτε, αυτή η μη συστηματική και σποραδική ενασχόλησή μου, μου επέτρεψε να γράψω ορισμένα –πολύ λίγα– πράγματα έξω από κάθε υποχρέωση ή συμβατικότητα, Να γράψω για βιβλία που ερεθιστικά με προκαλούσαν, για πρόσωπα, για φαινόμενα της πνευματικής μας ζωής, ακριβώς γιατί μέσω αυτών είχα τη δυνατότητα να ξεδιπλώσω μερικές συμπληρωματικές μου σκέψεις πέραν του συγκεκριμένου υλικού.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Εποχές 2 (1948): Η διαμόρφωση της φωνής (συλλογικότητα, ατομική αγωνία):
  - 8 άτιτλα ποιήματα, γραμμένα μέσα στα χρόνια έναρξης και εξέλιξης του Εμφυλίου (1946-1948). Δεν «συνομιλούν» με την εποχή στην οποία γράφονται και συνεχίζουν τα θεματικά μοτίβα των εφηβικών Εποχών.
  - Έκφραση δραματικότερη, προβολή της αίσθησης απώλειας της ανθρωπιάς. Απομάκρυνση από το κλίμα της εποχής, δηλ. την εξύμνηση του ηρωικού παρελθόντος («Αντιστασιακή λογοτεχνία») ή τις νεωτερικές αναζητήσεις του Κοχλίας. Ποίημα: [«II»](#) (2000: 47-48).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Ο κριτικός λόγος και η ολοκλήρωση της πρώτης περιόδου (1944-46):
  - «Και πάλι για τον υπερρεαλισμό» (1946): «Αποκαθιστά» τον υπερρεαλισμό, εντάσσοντάς τον στον οργανικό κορμό των κινημάτων της πρωτοπορίας, σε μια περίοδο που η αριστερή διανόηση τον απέρριπτε.
  - Δεκαετία (περίπου) σιωπής του κριτικού του λόγου (1947-1955). Λόγοι:
    - Εμφύλιος και προσωπική περιπέτεια (σύλληψη, δίκη, καταδίκη, φυλάκιση, απελευθέρωση 1948-1951).
    - Ολοκλήρωση σπουδών στην Ιατρική (1951-1955).
    - Καλλιέργεια του ποιητικού λόγου.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Προς την ωριμότητα
  - Παρενθέσεις (1956) και Εποχές 3 (1951)
- Παρενθέσεις (1956): Ο μετεωρισμός συνείδησης και λόγου.
  - 5 ποιήματα, γραμμένα στα χρόνια 1948-1951 και δημοσιευμένα το 1951 στο περιοδικό Ο Αιώνας μας. Συνιστούν ένα είδος απολογισμού, που καταλήγει σε οριστικές αποφάνσεις ή σε νέα διλήμματα. Εξάιρεση αποτελεί το τελευταίο ποίημα ([«Στον Νίκο Ε...»](#)), που έχει αναφορές στο βιωματικό – ιστορικό περιβάλλον.
    - [«Τοπίο»](#) (2000: 71). Αίσθηση της ερημίας και σαρκασμός της καθημερινότητας. Ανάγκη ανασηματοδότησης της ποίησης.
    - [«Επιτύμβιον»](#) (2000: 72). Ο ποιητής διαβάζει το ποίημα ([Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#)). Η καρυωτακική ποίηση γίνεται για τον Αναγνωστάκη ένα είδος ποιητικού ομολόγου, το οποίο τραγουδά το αδιέξοδο της ανθρώπινης και της ποιητικής ζωής.
    - [«Άνθρωποι»](#) (2000: 74) και [«Στον Νίκο Ε...»](#) (2000: 76) είναι αφιερωμένο στον Νίκο Ευστρατιάδη, συγκρατούμενο του Αναγνωστάκη στις φυλακές του Επταπυργίου (προφορική μαρτυρία του ίδιου του Αναγνωστάκη).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Προς την ωριμότητα
  - Εποχές 3 (1951): Κριτική γνώση και αυτογνωσία.
- 12 ποιήματα, γραμμένα στη διάρκεια της φυλάκισης (1949-1951).
- 3 μέρη (διαχωριστικό οι λευκές σελίδες): 5 πρώτα ποιήματα, με εκτενείς και πολυσύλλαβους στίχους· επόμενα με ολιγοσύλλαβους στίχους.
- Αποτυπώνεται το βίωμα της φυλακής μερικές φορές πολύ έντονα, παραστατικά, αλλά λιτά. Διευρύνεται η αίσθηση της απώλειας.
  - [«Τώρα»](#) (2000: 91, 94), των συλλογών Εποχές και Εποχές 3, αντίστοιχα. Συγκριτικός σχολιασμός.
  - [«Γράψανε τ' όνομά του»](#) (2000: 96) και [«Εδώ...»](#) (2000: 112-113) της συλλογής Η Συνέχεια: Τα «χριστολογικά» ποιήματα (βλ. [Ξ. Α. Κοκόλης](#)).
  - [«Επίλογος»](#) (2000: 99). Ο ποιητής διαβάζει το ποίημα ([Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#)). Τάση απολογισμού με γνωμικά, που επισκοπούν κριτικά την τρέχουσα πραγματικότητα.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Ο Αναγνωστάκης των Εποχών και των Παρενθέσεων:
  - ολιγογράφος· συλλογικό όραμα # μοναξιά και μόνωση, μοτίβο φυγής και ταξιδιού· ισόρροπη δόση ρεαλιστικής και λυρικής γραφής.
- Από τις Εποχές στις Συνέχειες: Από την κρυστάλλωση της φωνής στη σιωπή:
  - Αριστερά: Κρίση ιδεών (δεκαετία του 1950).
  - Άρθρα του Αναγνωστάκη με στόχο τον έλεγχο δογματικών θέσεων της κομμουνιστικής αριστεράς. Έκδοση της Κριτικής (1959-1961).
  - Επιστροφή στο εγώ, κλίμα εγκλεισμού:
    - [«Εκεί...»](#) (2000: 118). Παραδοχή του εγκλεισμού ακόμα και της ποίησης.
  - Μετατόπιση από την ομαδική πρωτοβουλία και τη συλλογικότητα στην ατομικότητα (ώρα της προσωπικής κρίσης).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Από τις Εποχές στις Συνέχειες: Από την κρυστάλλωση της φωνής στη σιωπή:
  - Λόγος περισσότερο κρυπτικός και εν μέρει συμβολικός.
  - Γραφή ερμητική, ποιήματα-παραβολές.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Από τις Εποχές στις Συνέχειες: Από την κρυστάλλωση της φωνής στη σιωπή.
- Η Συνέχεια (1954): Ωρίμανση, [πολιτική και ποιητική ηθική](#).
  - 10 ποιήματα, γραμμένα 1953-1954, εκτός εμπορίου.
  - Διακρίνεται σε 2 μέρη.
    - [«Ήρθες όταν εγώ...»](#) (2000: 103) – Έκφραση φόβου από τις τραυματικές εμπειρίες του παρελθόντος και αγωνίας για τη μετάβαση στο παρόν.
    - [«Αυτοί δεν είναι οι δρόμοι...»](#) (2000: 105) – Αφιλόξενο νέο περιβάλλον, λύση της νοθεσίας και του διδακτισμού εις εαυτόν, εγκλεισμός και λόγος της σιωπής.
    - [«Το Δείπνο»](#) (2000: 107). Το γνωστό θρησκευτικό θέμα από τον Καινή Διαθήκη μεταφράζεται σε μια πολιτική αλληγορία, ποίημα-καμπή, που συναιρεί την πολιτική και ηθική κρίση του ίδιου αλλά και της γενιάς του. Άλλα «χριστολογικά» ποιήματα.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Από τις Εποχές στις Συνέχειες: Από την κρυστάλλωση της φωνής στη σιωπή.
- Η Συνέχεια 2 (1956): Αγγίζοντας τη σιωπή.
  - 5 ποιήματα, τα οποία συσσωματώθηκαν στην πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του, το 1956.
  - Περιβάλλον παρακμής (κλίμα συμβολισμού):
    - [«Όταν αποχαιρέτησα...»](#) (2000: 128) – Ποίηση με απολογητικό τόνο. Επαπειλούμενη ποιητική σιωπή.
    - [«Μιλώ»](#) (2000: 130). Αντεστραμμένες χριστολογικές αναφορές. Αδιέξοδη εμμονή στην αρχική πίστη και επιλογή σιωπής.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Από τις Εποχές στις Συνέχειες: Από την κρυστάλλωση της φωνής στη σιωπή.
- Έτη 1956-1962: Δεν εκδίδει συλλογές, κριτικός στοχασμός και λόγος.
  - Περιοδικό Κριτική (Θεσσαλονίκη 1959-1961): έλεγχε τις αγκυλώσεις της αριστερής αισθητικής, δημοκρατική έκφραση και πολυφωνία, ανανέωση κριτικού λόγου, θέματα της σύγχρονης μεταπολεμικής λογοτεχνίας, τροφοδοσία της ελληνικής κριτικής σκέψης με τις σύγχρονες ευρωπαϊκές τάσεις (μεταφράσεις) ([Μπακογιάννης 2004](#)).
  - Κείμενα (μελέτες, άρθρα και βιβλιοκρισίες) του Αναγνωστάκη: «πολιτική διά της τέχνης».

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η αφετηρία και η εξέλιξη ποίησης και κριτικής

- Από τις Εποχές στις Συνέχειες: Από την κρυστάλλωση της φωνής στη σιωπή.
- Η Συνέχεια 3 (1962): Περί ορίων γραφής και σιωπής, η εκγύμνωση του λόγου.
  - 19 ποιήματα. Συλλογή πολιτική, με την έννοια ότι τα υλικά της προέρχονται απευθείας από τα κοινωνικά δεδομένα.
  - Κρυπτικός λόγος, διατήρηση του ελάχιστου και πιο ουσιώδους.
    - [«Τώρα μιλώ πάλι...»](#) (2000: 135):
      - Αναφορά στους όρους και τις συνθήκες συμβιβασμού με τις νέες συνθήκες ζωής, αυτοσαρκασμός (δυναμική στάση).
    - [«Οι Σωσίες»](#) (2000: 137):
      - Μακρά πορεία που ξεκινά από την πίστη στη συλλογικότητα και περνά στην αλλοτρίωση του ανθρώπινου προσώπου μέσα στη συλλογικότητα.
      - Μετατροπή της δημόσιας αναφορικότητας της γλώσσας σε ιδιωτική και κρυπτική, αμφισβήτηση της δραστηκότητάς της.
    - [«\[Όλο και πιο γυμνά...\]»](#) (2000: 135):
      - Απογύμνωση του λόγου και διατήρηση του ελάχιστου και ουσιώδους.
      - «Προοικονομείται» το εγχείρημα των σπαραγμάτων του ΥΓ.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Ο Στόχος (1971)

Η πολιτική «στράτευση».

- 13 ποιήματα, γραμμένα στα χρόνια της δικτατορίας, δημοσιευμένα (11 από τα 13), στη συλλογική έκδοση Δεκαοχτώ Κείμενα.
- Μέσον σάτιρας είναι και η γλώσσα και το ύφος. Αναμειγνύονται η ομιλούμενη με τη λόγια/καθαρεύουσα, την οποία χρησιμοποίησε το χουντικό καθεστώς (λ.χ. [«Ποιητική»](#), [«Απολογία νομοταγούς»](#)).
- [«Επίλογος»](#): Το ζήτημα της οριστικής παύσης του λόγου και της γραφής (βλ. και [«Επίλογος»](#) των Εποχών 3).

- Η [σχέση Καβάφης – Αναγνωστάκης](#).

[«Νέοι της Σιδώνας, 1970»](#) Ο ποιητής διαβάσει το ποίημα ([Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#)).

– Συγγένειες με το καβαφικό ποίημα ([Γιάννης Δάλλας, 2007](#)):

- Σκηνικός μονόλογος.
- Συμπεριφορά και ανταπόκριση των νέων στα αιτήματα μιας εποχής.
- Ύφος ανάμεσα στην ειρωνεία και στην αγανάκτηση.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Ειδικότερα ζητήματα της ποίησής του

Καβάφης και Αναγνωστάκης:

- Ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά είναι:
  1. κρυστάλλωση της εμπειρίας σε μικρά συνεκτικά ποιήματα.
  2. ποιητικοί αρμοί, δηλ. στίχοι ή φράσεις που υποστυλώνουν την ανάπτυξη του θέματος.
  3. σύγκλιση προς το ποίημα-αλληγορία, με συγκεκριμένα σύμβολα.
  4. επιγραμματισμός και γνωμικότητα, συχνά στους καταληκτικούς στίχους, όπου και συγκεντρώνεται η δυναμική του ποιήματος.
  5. διδακτισμός και σάτιρα.
  6. το θέμα της νεότητας και των επιγόνων.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Ειδικότερα ζητήματα

Η ποίηση ως μύηση ([Γιάννης Δάλλας, 2007](#)):

- Τέσσερις χρονικές βαθμίδες:
  1. Πριν τη μύηση και προς τη μύηση στον έρωτα, στη συντροφικότητα, στην κοινωνική επανάσταση και στην ποίηση (Εποχές, Εποχές 2).
  2. κατά τη μύηση:
    - Ο ρόλος του διασώστη ιδεών (Εποχές 3).
    - Η προσφυγή στις αλληγορικές παραβολές (Η Συνέχεια και Η Συνέχεια 2).
  3. δοκιμασία της μύησης.
  4. ύστερα και πέρα από τη μύηση, προς τον σκεπτικισμό, τον σαρκασμό και την ειρωνεία (Η Συνέχεια 3 και Ο Στόχος).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Ειδικότερα ζητήματα

Πολιτικός ή ερωτικός; ([Νάσος Βαγενάς, 1996](#)).

- Σε ποιο βαθμό ο Αναγνωστάκης είναι όντως πολιτικός ποιητής;
- Κυρίαρχα συναισθήματα στην ποίησή του: η χαμένη αθωότητα και η αγωνία για την ανεύρεση του προσώπου του ανθρώπου (στοιχείο που εμφανίζεται για πρώτη φορά στη συλλογή Παρενθέσεις).
- Αισθητά περιορισμένη η πολιτική, κοινωνική παράμετρος, γι' αυτό και θεωρείται από τον Βαγενά περισσότερο υπαρξιακός.
- Εκτίμηση ότι το έργο του συγκοινωνεί περισσότερο απ' ό,τι πιστεύεται με το έργο του Σεφέρη.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Λοιπό έργο

- Τα κείμενα του Περιθωρίου '68-'69 (μεταποιήματα):
  - μορφή του πεζού λόγου.
  - συνειρμικός λόγος.
  - δοκιμασία των ιδεών και προσωπική δοκιμασία και εμπειρία .
  - αυτο-αναφορικότητα (άλλοτε ως συμπληρώματα άλλων ποιημάτων κι άλλοτε ως προπλάσματα).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Λοιπό έργο

- Διαφορά Υ.Γ. από Περιθώριο (μορφολογική):
  - Στο Υ.Γ. οι εγγραφές είναι βραχύλογες, αποφθεγματικές και λακωνικές, με πολυσήμαντες αναφορές.
  - οι στίχοι στο Περιθώριο αφορούν το ιστορικο-κοινωνικό περιβάλλον.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Λοιπό έργο

- Ο ποιητής Μανούσος Φάσης: Μια φάρσα (;)
  - Ο Αναγνωστάκης επινοεί μια περσόνα, προκειμένου να τη βιογραφήσει και να ανθολογήσει το έργο της. Ο ανθολόγος και επιμελητής της έκδοσης Αναγνωστάκης αναλαμβάνει να μιλήσει και να σχολιάσει το έργο του φίλου του αλλά ουσιαστικά μιλά για το δικό του έργο.
  - Μείξη εκφραστικών τρόπων και ειδών (ποίηση, βιογραφία, κριτική) με έντονη τη σάτιρα.
  - Διακρίνεται μια πολυπροσωπία ταυτοτήτων, μασκών και ρόλων.
  - Παρεμφερή τεχνάσματα (ενδεικτικά παραδείγματα από τη νεότερη παραγωγή): ο Βασίλης Βασιλικός για τον Γλαύκο Θρασάκη και ο Άρης Μαραγκόπουλος για τον Βενιαμίν Σανιδόπουλο).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Συμπεράσματα

- Συλλογικό βίωμα μιας γενιάς που πέρασε από το όραμα και την αμφιβολία στην επίγνωση της διάψευσης.
- Τρεις Εποχές: έντονος αντίλογος στις αντίπαλες πολιτικές συνθήκες, που ζητούν την ακύρωση των τραυματικών εμπειριών του Εμφυλίου.
- Τρεις Συνέχειες: ξεκάθαρη σύγκρουση με την εξαγορά των εμπειριών από τα κομματικά επιτελεία, κυρίως της αριστεράς.
- Ο Στόχος: πολιτική σύμπραξη λόγω των συνθηκών.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Συμπεράσματα

- Από την ημερολογιακή εξομολόγηση και συνομιλία στην προσωπική απολογία, στη δημόσια στηλίτευση, σάτιρα και αυτοσαρκασμό.
- Ύφος καθημερινής γλώσσας → αλληγορία, συμβολισμός, παραβολές → κρυπτικός, ιδιωτικά σημασιοδοτημένος λόγος → σιωπή.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Η υποδοχή

- Πρώτες κριτικές το 1945, από δύο κριτικούς του Μεσοπολέμου: τον Πέτρο Χάρη και τον Άλκη Θρύλο. Ακολουθεί ο Νικηφόρος Βρεττάκος, το 1952.
- Η κριτική της Αριστεράς παρακολουθεί την ποιητική διαδρομή του Αναγνωστάκη από το 1955 κ.εξ., όταν και δημοσιεύεται η κριτική του Βάσου Βαρίκα στο Βήμα και του Κ. Κουλουφάκου στην Επιθεώρηση Τέχνης, για τη συλλογή Συνέχεια (1954).
- 1952-1967: αργοπορημένη κριτική από την Αριστερά, επίκριση για «καρυωτακισμό» και παρακμιακό κλίμα, χαρακτηρισμός της ποίησής του ως ποίησης της «ήττας».
- Η εξαίρεση του Μανόλη Λαμπρίδη (1956), που αναλαμβάνει να αποκαταστήσει τους όρους υποδοχής του έργου του Αναγνωστάκη.
- Η αναγνώριση και η καταξίωση (1975 κ.εξ.).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Αμπατζοπούλου Φραγκίσκη, «Το ΥΓ του Μανόλη Αναγνωστάκη. Η ποίηση έξω από τις σελίδες», στον σύμμεικτο τόμο Νάσος Βαγενάς (επιλογή), Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα, Αιγαίον, Λευκωσία 1996, σ. 183-191 [πρώτη δημοσίευση: 1984].
- Αποστολίδου Βενετία, Λογοτεχνία και Ιστορία στη μεταπολεμική Αριστερά. Η παρέμβαση του Δημήτρη Χατζή 1947-1981, Πόλις, Αθήνα 2003.
- Αράγης Γιώργος, «Η παρουσία του Αναγνωστάκη στους ποιητές της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς», περ. Αντί 527-528 (30.7.1993) 50-54.
- Αργυρίου Αλέξ. - Ζήρας Α. - Κοτζιάς Α. - Κουλουφάκος Κ., «Το οδυνηρό πέρασμα στην πολιτικοποίηση», περ. Διαβάζω 5/6 (Νοέμ. 1976-Φεβρ. 1977) 62-83.
- Αργυρίου Αλέξ., «Εισαγωγή στη Μεταπολεμική ποίηση», στο Κείμενα περί κειμένων, Σοκόλης, Αθήνα 1995, σ. 211-222.
- ———, Μανόλης Αναγνωστάκης. Νοούμενα και υπονοούμενα της ποίησής του, Γαβριηλίδης, Αθήνα 2004 [μελέτες δημοσιευμένες κατά τα έτη 1982-2001].

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Βαγενάς Νάσος, Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση, Στιγμή, Αθήνα 1984.
- ———, «Ξαναδιαβάζοντας τον Αναγνωστάκη», στον σύμμεικτο τόμο Νάσος Βαγενάς (επιλογή), Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα, Αιγαίον, Λευκωσία 1996, σ. 293-302 [πρώτη δημοσίευση: 1994].
- Βαρβέρης Γιάννης, «Ο “Στόχος” τότε και τώρα», περ. Αντί 527-528 (30.7.1993) 22-23.
- Βούλγαρης Κώστας, «Από τον Καρυωτάκη στον Αναγνωστάκη» Αντί 37, 527-528 (30.7.1993) 56-65.
- Βουρνάς Τάσος, «Η “ποίηση της ήττας” και η ήττα της κριτικής», περ. Επιθεώρηση Τέχνης 109 (Ιαν. 1964) 6-12.
- Δαββέτας Νίκος, «Όψεις του Εμφυλίου στην ποίηση των Γ. Παυλόπουλου, Μ. Αναγνωστάκη, Τ. Σινόπουλου», περ. Νέα Εστία 1743 (Μάρτ. 2002) 436-443.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Δάλλας Γιάννης, «Η περιπέτεια του μοντέρνου ποιητικού λόγου. Απόψεις», περ. Κριτική 4/5 (Ιούλ.-Οκτ. 1960) 165-173 = Πλάγιος Λόγος. Δοκίμια κριτικής εφαρμογής, Καστανιώτης, Αθήνα 1989, σ. 11-38.
- ———, «Η μεταπολεμική ποίηση και ο Μανόλης Αναγνωστάκης», στο Πλάγιος Λόγος, ό.π., σ. 197-274.
- ———, Μανόλης Αναγνωστάκης. Ποίηση και ιδεολογία, Κέδρος, Αθήνα 2007 [περιλαμβάνει μελέτες δημοσιευμένες κατά τα έτη 1972-2005].
- Δασκαλόπουλος Δημήτρης, «Σχεδιάσμα βιβλιογραφίας Μανόλη Αναγνωστάκη», περ. Αντί 527-528 (30.7.1993) 85-96.
- Ζήρας Αλέξης, «Το Υ.Γ. ως άρνηση της ερμηνείας», περ. Αντί 527-528 (30.7.1993) 36-39.
- Θασίτης Πάνος, «Κοινωνικοί προσδιορισμοί στην ποίηση. Σχεδιάσμα», στο Τα δοκίμια (1957-1983), Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 93-106 [πρώτη δημοσίευση: 1966].
- Ιλίνσκαγια Σόνια, Η Μοίρα μιας γενιάς: Συμβολή στη μελέτη της μεταπολεμικής πολιτικής ποίησης στην Ελλάδα (μτφρ. Μήτσος Αλεξανδρόπουλος), Κέδρος, Αθήνα 21986 (11976).
- ———, «Η πρώτη μεταπολεμική ποιητική γενιά: μια νέα ματιά σε παλαιότερη θεώρηση», στο Επισημάνσεις. Από την πορεία της ελληνικής ποίησης του 20ού αιώνα, Πολύτυπο, Αθήνα 1992, σ. 38-76.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Κεχαγιόγλου Γιώργος, «Θεματογραφία της πρώτης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς», στον σύμμεικτο τόμο Σωκράτης Σκαρτσής (επιμ.), Πρακτικά Πρώτου Συμποσίου Νεοελληνικής Ποίησης, Πανεπιστήμιο Πατρών (3-5 Ιουλ. 1981), τόμος Α΄, Γνώση, Αθήνα 1982, σ. 59-68.
- Κοκόλης Ξ. Α., Δώδεκα ποιητές, Θεσσαλονίκη 1930-1960, Εγνατία, Θεσσαλονίκη [1979].
- ———, «Σε τι βοηθά λοιπόν...» η ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη. Μελέτες και σημειώματα, Νεφέλη, Αθήνα 2001 [μελέτες δημοσιευμένες κατά τα έτη 1979-1997].
- Κοτζιά Ελισάβετ, «Η σταδιακή κατάλυση των αρχών του σοσιαλιστικού ρεαλισμού στο πεδίο των ιδεών στη δεκαετία 1955-1965», περ. Νέα Εστία 1743 (Μάρτ. 2002) 404-414.
- Κουλουφάκος Κώστας, «Μανόλη Αναγνωστάκη: “Τα Ποιήματα”, (1941-1956)», στον σύμμεικτο τόμο Νάσος Βαγενάς (επιλογή), Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα, Αιγαίον, Λευκωσία 1996, σ. 48-52 [πρώτη δημοσίευση: 1957].
- Λαμπρίδης Μανόλης, «Μανώλη [sic] Αναγνωστάκη: Τα ποιήματα», στον σύμμεικτο τόμο Νάσος Βαγενάς (επιλογή), Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα, Αιγαίον, Λευκωσία 1996, σ. 37-47 [πρώτη δημοσίευση: 1956].

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- **Λειβαδίτης** Τάσος, «Η ποίηση της ήττας. Ένα θέμα για διερεύνηση», περ. *Επιθεώρηση Τέχνης* 141 (Σεπτ. 1966) 132-136.
- **Λεοντάρης** Βύρων, *Η Ποίηση της ήττας*, Έρασμος, Αθήνα 1983 [πρώτη δημοσίευση: 1963].
- ———, *Κείμενα για την ποίηση*, Νεφέλη, Αθήνα 2001.
- **Μαρωνίτης** Δ. Ν., *Ποιητική και πολιτική ηθική. Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά. Αλεξάνδρου – Αναγνωστάκης – Πατρίκιος, Κέδρος*, Αθήνα ³1984 [επιφυλλίδες δημοσιευμένες κατά τα έτη 1975-1976 και ένα ανθολόγιο ποιημάτων].
- ———, «Ποίηση και Ιστορία. Μανόλης Αναγνωστάκης “Θεσσαλονίκη, μέρες του 1969 μ.Χ.”», στο *Διαλέξεις, Στιγμή*, Αθήνα 1992, σ. 99-118.
- **Μέντη** Δώρα, *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*, Κέδρος, Αθήνα 1995.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Μερακλής Μ. Γ., Η σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία (1945-1970) Ι. Ποίηση, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη [1971].
- ———, «Μικρά εισαγωγικά στην ελληνική μεταπολεμική ποίηση», στον σύμμεικτο τόμο Σωκρ. Λ. Σκαρτσής (επιμ.), Πρακτικά Έκτου Συμποσίου Ποίησης. Νεοελληνική μεταπολεμική ποίηση (1945-1985), Γνώση, Αθήνα 1987, σ. 25-37.
- Μαρκόπουλος Γιώργος, Εκδρομή στην άλλη γλώσσα. Αλεξάνδρου, Αναγνωστάκης, Λειβαδίτης, Δούκαρης, Κατσαρός, Κωσταβάρας, Πατρίκιος, Ρόπτρον, Αθήνα 1991.
- Μουλλάς Παν., «Ο κριτικός λόγος της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς», στο Παλίμψηστα και μη. Κριτικά δοκίμια, Στιγμή, Αθήνα 1992, σ. 201-213.
- ———, Τρία κείμενα για τον Μανόλη Αναγνωστάκη, Στιγμή, Αθήνα 1998.
- Μπακογιάννης Μιχ. Γ., «Αντιπαραθέσεις στους κόλπους της αριστεράς: Μια βιβλιοκρισία του Μ. Αναγνωστάκη και οι αντιδράσεις», περ. Το Δέντρο 129-130 (Οκτ.-Δεκ. 2003) 134-138.
- ———, «Η υποδοχή της ποίησης του Μανόλη Αναγνωστάκη από την κριτική της αριστεράς (1955-1962)», στον συλλογικό τόμο Περικλής Σφυρίδης (επιμ.), Η ποίηση της Θεσσαλονίκης στον 20ό αιώνα, Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 136-149.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Μπακογιάννης Μιχ. Γ., Το περιοδικό «Κριτική» (1959-1961). Μια δοκιμή ανανέωσης του κριτικού λόγου, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2004.
- ———, «Μανόλης Αναγνωστάκης: Λόγος περί ποίησης», στον σύμμεικτο τόμο Χρήστος Μουχάγιερ (επιμ.), Μνήμες Επταπυργίου. Η περίπτωση του ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη, Κέντρο Ιστορίας Δήμου Συκεών και 2Ο Γυμνάσιο Συκεών, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 59-66.
- Μπεκατώρος Στέφανος, Μανόλης Αναγνωστάκης. Η Εποχή και το Πρόσωπο. Ένα πλησίασμα, Μπουκουμάνης, Αθήνα 1974.
- Ντουνιά Χριστίνα, Κ. Γ. Καρυωτάκης. Η αντοχή μιας αδέσποτης σφαίρας, Καστανιώτης, Αθήνα 22001.
- Orsina Vincenzo, Ο Στόχος και η σιωπή: Εισαγωγή στην ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη (πρόλογος – επιμέλεια: Αλέξης Ζήρας, μτφρ. Αυγή Καλογιάννη), Νεφέλη, Αθήνα 1995.
- Παπαδάκη Ειρήνη, Πίνακας λέξεων των ποιημάτων του Μανόλη Αναγνωστάκη, δημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία (Διδάσκων: Αλέξ. Αργυρίου), Ρέθυμνο 1994.
- Παύλου Σάββας, Ο ποιητής Μανούσος Φάσσης λίβελλος εναντίον Μανόλη Αναγνωστάκη, Πενταδάκτυλος, Αθήνα 1989.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Πιπίνης Γιάννης, Μανόλης Αναγνωστάκης. Ένας φανατικός πεζοπόρος της ποίησης, Σοκόλης, Αθήνα 1999 [κείμενα δημοσιευμένα κατά τα έτη 1993-1996].
- Σαββίδης Γ. Π., «Το στίγμα της πρώτης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς», στον σύμμεικτο τόμο Σωκρ. Λ. Σκαρτσής (επιμ.), Πρακτικά Πρώτου Συμποσίου Νεοελληνικής Ποίησης, τ. Α΄, Γνώση, Αθήνα 1983, σ. 27-34.
- Τζούμα Άννα, Ο Χρόνος. Ο Λόγος. Η ποιητική δοκιμασία του Μανόλη Αναγνωστάκη· μια οπτική, Νεφέλη, Αθήνα 1992.
- Τσακνιάς Σπύρος, «Μανόλης Αναγνωστάκης Το περιθώριο '68-'69», στον σύμμεικτο τόμο Νάσος Βαγενάς (επιλογή), Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα, Αιγαίον, Λευκωσία 1996, σ. 158-163 [πρώτη δημοσίευση: 1980].
- Φραντζή Άντεια, Ούτως ή άλλως: Αναγνωστάκης, Εγγονόπουλος, Καχτίτσης, Χατζής, Πολύτυπο, Αθήνα 1988.
- ———, «Τα “ανένταχτα” του Μανόλη Αναγνωστάκη. Προϋποθέσεις, ιστορικά συμφραζόμενα και ένταξή τους στο σύνολο του έργου», περ. Νέο Επίπεδο 32 (Νοέμ. 2000) 10-20 [πρώτη δημοσίευση: 1997].

Μανόλης Αναγνωστάκης

Βιβλιογραφικός οδηγός μαθήματος

- Χουρμούζιος Αιμίλιος, «Μανόλη Αναγνωστάκη: “Εποχές”, Ι, ΙΙ. (Θεσσαλονίκη, 1945, 1948)», στον σύμμεικτο τόμο Νάσος Βαγενάς (επιλογή), Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα, Αιγαίον, Λευκωσία 1996, σ. 9-12 [πρώτη δημοσίευση: 1951].
- Χριστοδούλου Δημήτρης, «Η Κριτική και η Πρώτη Μεταπολεμική Ποιητική Γενιά», στον σύμμεικτο τόμο Σωκρ. Λ. Σκαρτσής (επιμ.), Πρακτικά Δεύτερου Συμποσίου Ποίησης, Γνώση, Αθήνα 1983, σ. 255-260.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Παράλληλο υλικό στο Διαδίκτυο

- [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας](#): Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων για Μείζονες Νεοέλληνες Ποιητές:
  - πλούσιο υλικό για τη ζωή και το έργο του ποιητή (χρονολόγιο, εργογραφία, βιβλιογραφία και δικτυογραφία κ.ά.).
  - ψηφιοποιημένα όλα τα ποιήματα της συγκεντρωτικής έκδοσης με δυνατότητα αναζήτησης.
  - ενδεικτική και όχι εξαντλητική καταγραφή δίσκων με [μελοποιήσεις και αναγνώσεις](#) ποιημάτων του.
- [Πολιτιστικός Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας](#):
  - Αποσπάσματα κειμένων του Αναγνωστάκη.
  - Αποσπάσματα άρθρων για το έργο του.
- [Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#): Ο ποιητής διαβάζει ποιήματά του.
- [Η δε πόλις ελάλησεν. Θεσσαλονίκη \(Μ. Αναγνωστάκης\)](#) (ψηφιακό αρχείο ΕΡΤ, 1992, σκηνοθεσία Βασίλη Παπαβασιλείου).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Παράλληλο υλικό στο Διαδίκτυο

- [Μανόλης Αναγνωστάκης: Δεκαπέντε και μία κινούμενες εικόνες](#) (ψηφιακό αρχείο ΕΡΤ, 2007, εκπομπή Παρασκήνιο του Λάκη Παπαστάθη).

«Δυο χρόνια μετά τον θάνατο του ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη, η εκπομπή συνέλεξε όλες σχεδόν τις κινηματογραφικές και τηλεοπτικές εικόνες του. Ερασιτεχνικές οικογενειακές λήψεις των αρχών της δεκαετίας του '60, πλάνα από την πολιτική του δράση, από τιμητικές εκδηλώσεις γι' αυτόν, από παρουσιάσεις βιβλίων του, συνεντεύξεις στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο και απαγγελίες ποιημάτων του από τον ίδιο.» (από το εισαγωγικό σημείωμα της εκπομπής).

- [Περιπέτεια ενός ποιήματος](#) (ψηφιακό αρχείο ΕΡΤ, 1990, σκηνοθεσία Μιχάλη Γαλανάκη).

«Το επεισόδιο της εκπομπής είναι αφιερωμένο στη μελοποιημένη ποίηση του ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ, ενώ μαρτυρίες φιλικών του προσώπων από το χώρο της μουσικής και των γραμμάτων, αναφέρονται στην προσωπικότητα του ποιητή, καθώς και στο έργο του.» (από το εισαγωγικό σημείωμα της εκπομπής).

Τέλος Μαθήματος

Επεξεργασία: Ευθυμία Χ. Πέτκου,
Δρ. Νεοελληνικής Φιλολογίας
Θεσσαλονίκη, 28-2-2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

